

SANTUARI DE NOSTRA SENYORA DE MERITXELL (CANILLO)

El santuari vell era un temple del segle XVI, d'origen romànic. Tot i que va ser destruït per un incendi l'any 1972, se'n va restaurar una petita part. El santuari nou, projectat per Ricard Bofill, s'inicià l'any 1974 i s'inaugurà el 1976. És d'estil eclèctic. Consta d'una nau de creu grega coberta amb volta de canó i un absis quadrat.

SANTUARI NOU DE MERITXELL

Disposa d'un claustre obert amb vistes a l'exterior. S'hi alça també un campanar. A l'interior del temple hi ha una talla de la Mare de Déu de Meritxell, reproducció de la destruïda, i també les talles dels patrons de les set parròquies andorranes.

FARGA ROSSELL (LA MASSANA)

Va funcionar entre l'any 1842 i el 1876. Es dedicava a produir ferro pel sistema de la farga catalana. Actualment és el Centre d'Interpretació del Ferro, on es pot conèixer tot el seu procés.

MIRADOR DEL ROC DEL QUER (CANILLO)

És una passarel·la de 20 m de llargada, de la qual 12 m estan en voladís per damunt de la vall. Parts del paviment són de vidre, fet que remarca l'altitud. A l'extrem hi ha la figura asseguda d'un pensador.

T

BIBLIOGRAFIA

Alt Urgell i Andorra. Catalunya romànica, vol. VI.
L'Alt Urgell i Andorra. Guies comarcals. Catalunya romànica 4.
Viquipèdia (diversos), 2018.

Núm. 189

20, 21 i 22 d'octubre de 2018

ANDORRA

ANDORRA

S'han trobat diverses restes prehistòriques: les més antigues són del mesolític (9000 aC-8000 aC), també n'hi ha d'una civilització prellatina, els andosins (iber-bascs), d'aquí provenen alguns topònims del territori, en canvi no hi ha cap testimoni de tota l'etapa romana, visigoda i musulmana. L'any 785, els carolingis reconqueriren el territori, que passà a ser del comtat d'Urgell. L'acta de consagració de la catedral de la Seu d'Urgell, de l'any 819, cita ja les sis parròquies d'Andorra. El 1106, el comte Ermengol VI va conquerir Balaguer. El 1133 s'hi traslladà i cedí els drets d'Andorra al bisbe de la Seu d'Urgell. Ell, tot conservant-ne la sobirania, els va cedir com a feudataris als Caboet.

El 1185, l'hereva Arnau de Caboet es casà amb Arnau I de Castellbò, que passà a ser-ne el feudatari. Les hostilitats, sovint violentes, foren freqüents entre ell i el bisbe. S'agreujaren molt quan Ermessenda, l'hereva de Castellbò, el 1208 es casà amb el comte Roger Bernat de Foix, enemic del bisbe. També un motiu important fou que la mare, la tia i la germana del comte i també Ermessenda eren perfectes càtars i el bisbe tenia por que aquesta heretgia arrelés a Andorra. Per acabar els conflictes, l'any 1278 i després el 1288, se signaren els Pariatges (document que atorga la propietat d'un territori a dos senyors a parts iguals) creant-se el Principat d'Andorra sota el domini de dos coprínceps: el bisbe de la Seu d'Urgell i el comte de

Foix. A partir que el comte de Foix fou el rei de França, el copríncep va ser el rei i posteriorment el president de la República Francesa.

El 1419, es creà el Consell de la Terra format per representants de les sis parròquies i es redactà el Regim Consuetudinari d'Andorra. L'any 1866, es va fer una revisió de l'antic dret andorrà i el consell passà a dir-se Consell General. Entre els anys 1975 i 1978 s'efectuà una ampla reforma de les institucions i es creà la setena parròquia (Escaldes-Engordany). El 1993 s'aprova la nova constitució andorrana, actualment vigent.

CASA DE LA VALL (ANDORRA LA VELLA)

Va ser construïda l'any 1580 com a casa pairal fortificada de la família Busquets. El 1702, fou comprada pel Consell de la Terra per utilitzar-la com la seva seu. Des del 2011, només s'utilitza per les dues sessions protocol·làries, la resta es fan al nou edifici del Parlament Andorrà. L'edifici, de planta rectangular, té baixos i dos pisos. Als baixos hi ha el Tribunal de Corts (administració de justícia). Al primer pis hi trobem: la Sala del Consell, la capella de Sant Ermengol, l'Armari de les Set Claus (per guardar els documents històrics

CASA DE LA VALL. Andorra la Vella.

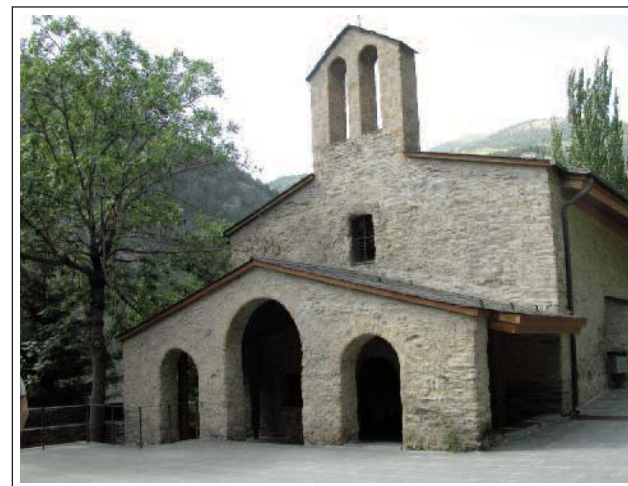
SANT JOAN DE CASELLES (CANILLO)

El lloc ja està documentat l'any 1162, en canvi l'església no consta fins el 1312. Per les seves característiques constructives es creu que s'inicià al segle XI i s'acabà al XII. El temple és d'una sola nau, un xic trapezial, coberta amb encavallades de fusta i capçada per un absis semicircular, construït amb posterioritat a la nau. La porta d'accés, molt senzilla, s'obre al mur nord, ja que el sud dona a un penya-segat. Hi ha dos senzills porxos que també són posteriors. La torre campanar inicialment era independent i s'hi accedia des de l'exterior. Més tard es construï una petita cambra amb volta de canó, que la uneix a la nau. El campanar és de planta quadrada i consta de tres pisos, tots amb finestres, la majoria són geminades.

SANT JOAN DE CASELLES.

A l'absis hi ha una escultura d'estuc i unes pintures romàniques al fresc. L'escultura representa el Crist en majestat a la creu. Aquesta divideix les pintures en quatre parts. A dalt hi ha el sol i la lluna i a baix, el centurió Longinus amb la llança i el soldat Stephanon amb una galleda de vinagre i una canya amb l'esponja.

SANTUARI VELL DE MERITXELL.

triomfal també hi havia Sant Silvestre i Sant Gregori, però es varen perdre. Les de l'absis foren arrancades l'any 1930, varen ser venudes i passaren després per diferents propietaris. Finalment, el 2008, el Govern Andorrà aconseguí recomprar-les i les ubicarà en el futur Museu Nacional Andorrà.

SANT MIQUEL D'ENGOLASTERS (ESCALDES-ENGORDANY)

L'origen de l'església, no està documentat, però pels seus detalls constructius és evidentment preromànica.

Inicialment era d'una sola nau, coberta amb embigat de fusta i capçada per un absis quadrat. Al segle XII, s'hi efectuaren algunes reformes: un petit allargament de la nau, l'actual capçalera i, el més important, es bastí l'alta torre campanar. L'absis és semicircular i de reduïdes dimensions. Exteriorment està decorat amb arquets cecs, sense lesenes. La porta, molt senzilla, s'obre al mur sud i disposa d'un pòrtic (l'actual, no és l'original, sinó que és més tardà). El campanar, molt esvelt, és de planta quadrada i està situat al mur nord. Consta de tres pisos, tots ells amb finestres geminades a les quatre cares. Els mainells estan formats per una columna i un capitell trapezial. La decoració és amb arcuacions cegues. Està cobert per una piràmide quadrangular.

SANT MIQUEL D'ENGOLASTERS.

La capçalera estava decorada amb pintures murals. Les originals foren arrancades i es conserven al MNAC, però, *in situ*, es pot contemplar una fidel reproducció. Al centre i a dalt, hi trobem el Crist en majestat dins una màndorla i rodejat pel tetramorf (només tres figures, hi manca Sant Mateu, que fou substituït per l'arcàngel Miquel, patró de l'església); a baix part de l'apostolat; a l'intradós de l'arc triomfal hi ha la resta de l'apostolat i sants a la part superior, i l'*Agnus Dei* dins un medalló sostingut per dos àngels.

d'Andorra), la Sala dels Passos Perduts i l'antiga cuina. Al segon pis, hi ha una sala polivalent, habitualment utilitzada per exposicions temporals. En una cantonada de l'edifici hi ha una petita torre que havia estat un antic colomar.

SANT MARTÍ DE LA CORTINADA (ORDINO)

El lloc es troba documentat l'any 1162. L'església, en canvi, no consta fins el 1312, però ja existia al segle XI-XII, tal com revelen les pintures murals. La primitiva església romànica estava orientada d'est a oest. Era d'una sola nau, coberta amb volta de canó, capçada per un presbiteri (amb arcs torals i formers)

SANTA MARIA DE LA CORTINADA.

i un absis semicircular. La porta està al mur sud. Als peus de la nau, cosa inusual, s'aixeca un alt campanar. Inicialment constava de dos pisos amb finestres geminades, decorades amb arquets cecs o dents de serra a les quatre cares, posteriorment algunes foren modificades o tapiades. Als segles XVI i XVII, rebé una gran ampliació que suposà importants modificacions. S'enderrocà el mur nord, es construí una nau rectangular, amb capelles laterals, orientada nord-sud i capçada per un absis quadrat. El primitiu absis passà a ser una capella.

Al presbiteri i absis primitius hi ha restes de pintures murals romàniques. Hi trobem: Sant Martí de Tours, com a bisbe, acompanyat per un personatge orant; el bisbe Sant Brici; diversos personatges eclesiàstics i laics. Hi ha un personatge que consta com ARNALSV., que podria ser el vescomte Arnau de Caboet, feudatari d'Andorra.

SANT ESTEVE D'ANDORRA LA VELLA

Els primers documents que citen Sant Esteve són dels anys 1000 i 1065. La primitiva església romànica va rebre moltes modificacions. Es va canviar

l'orientació del temple i el 1543 es consagra novament. Al segle XIX s'efectuaren més obres. Del primitiu temple només resta un absis, amb arquets cecs fets de pedra tosca, i una part de mur. Les pintures murals romàniques foren arrancades i estan al MNAC.

SANT CLIMENT DE PAL (LA MASSANA)

L'església per les seves característiques tipològiques i constructives, la daten a finals del segle XI i inicis del XII, però el document més antic conservat és de l'any 1312. En canvi, el lloc ja està documentat el 1112. El temple, inicialment, era d'una sola nau capçada per un absis semicircular, un porxo d'accés i un campanar. La coberta actual és de volta de canó, però es desconeix si primitivament era així o amb encavallada de fusta. La part més característica és el campanar. Té planta quadrada i tres pisos, tots amb finestres. Les dels dos primers pisos són geminades i les del tercer també ho són però dobles. Tots els mainells consten d'una columna i damunt un capitell trapezoïdal que suporta els arcs. Estan decorats amb arquets cecs.

A finals del segle XVII o principis del XVIII s'efectuaren reformes: el costat nord fou ampliat amb capelles i dependències, l'absis va ser transformat en quadrat i el 1709 s'hi col·locà un retaule barroc. A l'interior del temple també hi trobem una pica baptismal, una pica per l'oli, dues creus processionals de fusta policromada i

SANT CLIMENT DE PAL.

SANT ESTEVE D'ANDORRA LA VELLA.

una reixa de ferro procedent del cementiri (tot és del segle XII). També hi ha una talla de Nostra Senyora dels Remeis del segle XIII.

CENTRE D'INTERPRETACIÓ ANDORRA ROMÀNICA DE PAL (LA MASSANA)

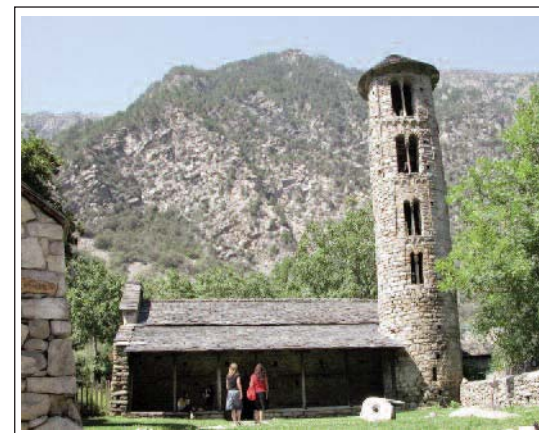
En el Centre es pot veure l'evolució del romànic a les valls d'Andorra, des del seu inici fins al final de l'estil. Es mostren totes les manifestacions artístiques: arquitectura i pintura (fins i tot el procés d'elaboració). Hi ha un audiovisual i una exposició permanent, amb peces provinents de diferents esglésies i també maquetes.

SANTA COLOMA (ANDORRA LA VELLA)

L'església és de les més antigues d'Andorra, consta en l'acta de consagració de la Seu d'Urgell del 819, per tant és preromànica. Té una sola nau, coberta amb encavallades de fusta, capçada per un absis quadrat precedit per un arc triomfal de ferradura. Al segle XII s'afegí el campanar i es modificà el portal. Possiblement es féu també un porxo, però l'actual és tardà, del segle XVI o XVII.

El campanar de torre, la part més singular de l'edifici, és de planta circular i d'estil llobard, amb arquets cecs a cada pis. Consta de quatre pisos, tots amb finestres geminades excepte alguna, coronats per una teulada cònica. A l'últim pis encara hi ha restes de policromia, per tant ens fa pensar que segurament ho era tot ell. A l'interior del temple hi ha una talla de fusta policromada de Nostra Senyora dels Remeis, del segle XIII.

De les magnífiques pintures murals del Mestre de Santa Coloma, *in situ* només en resta un fragment damunt l'arc triomfal. Representa l'*Agnus Dei* dins una màndorla sostinguda per dos àngels. L'absis té la coberta amb volta de canó i estava totalment pintada. Hi havia representat: el Pantocràtor amb el tetramorf; l'Esperit Sant, en forma de colom, i a sota la Mare de Déu, Santa Coloma, Sant Pere, Sant Pau i sis sants i santes. A l'intradós de l'arc

SANTA COLOMA.